

**O‘ZBEKISTON TIJORAT BANKLARINING FOYDASI VA
RENTABELLIGIGA TA’SIR ETUVCHI OMILLAR – “MUAMMOLI
KREDITLAR”**

**ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА ПРИБЫЛЬ И РЕНТАБЕЛЬНОСТЬ
КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ УЗБЕКИСТАНА – “ПРОБЛЕМНЫЕ
КРЕДИТЫ”**

**FACTORS AFFECTING THE PROFIT AND PROFITABILITY OF
COMMERCIAL BANKS OF UZBEKISTAN - "PROBLEMATIC LOANS"**

Qodiraliyev Azamat Abdufatto o‘g‘li

Annotatsiya: Ushbu maqolada, O‘zbekiston Respublikasi tijorat banklarida yuzaga kelayotgan kredit bilan bog‘liq muammolar – foydasiz kreditlar chiqishi va ularning qaytishini muammoli kreditlarga aylanishi orqali banklarda uchrayotgan “noqulayliklar”ga yechimlar, takliflar va tavsiyalar berib o‘tiladi.

Kalit so‘zlar: kredit, bank, foiz, to‘lov, investitsiya, loyiha, bitim, muammoli kreditlar.

Аннотация: В данной статье даны решения, предложения и рекомендации по кредитным проблемам, возникающим в коммерческих банках Республики Узбекистан, - «неудобствам», с которыми сталкиваются банки при выдаче убыточных кредитов и их возврате в проблемные кредиты.

Ключевые слова: кредит, банк, проценты, платеж, инвестиции, проект, сделка, проблемные кредиты.

Abstract: In this article, solutions, suggestions and recommendations are given to the credit problems arising in the commercial banks of the Republic of Uzbekistan - the "inconveniences" faced by the banks through the issuance of unprofitable loans and their return to problematic loans.

Keywords: credit, bank, interest, payment, investment, project, transaction, problem loans.

KIRISH

Ma'lumki, O'zbekiston tijorat banklarida har yili millionlab, milliardlab so'mda kredit pullari ajratiladi. Kreditlar berilishining asosiy maqsadi O'zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish, aholi turmush darajasini o'stirish va aholining xususiy daromadlarini oshirishdir. Bular orqali mamlakatimiz iqtisodiyoti rivojiga ham poydevor yaratish mumkin.

METODOLOGIYA VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Ushbu maqolani yozish jarayonida izlanishlar va tahlillar olib borish uchun quyidagi metodlar qo'llanildi:

- O'zbekiston Respublikasi tijorat banklarining moliyaviy hisobotlari va statistik ma'lumotlarini o'rganish va tahlil qilish;
- Muammoli kreditlar bilan bog'liq muammolar va ularning yechimlarini o'rganish uchun ilmiy maqolalar, tadqiqotlar va hisobotlarni tahlil qilish;
- Xorijiy mamlakatlar tajribasini o'rganish va ulardan O'zbekiston sharoitida foydalanish imkoniyatlarini tahlil qilish;
- Tijorat banklari xodimlari va mutaxassislari bilan suhbatlar o'tkazish orqali muammolarning real holatini o'rganish.

Mavzu yuzasidan bir qator mahalliy va xorijlik olimlarning ilmiy ishlari o'rganib chiqildi. Xususan, I.Abdullayev, N.Abdullayeva, Sh.Mustafoqulov, Bogdan Mróz, Sanjay Dhal kabi iqtisodchi olimlarning banklarda muammoli kreditlar mavzusidagi tadqiqot ishlari tahlil qilindi.

NATIJARLAR

Olib borilgan tahlil va izlanishlar natijasida quyidagi xulosalarga kelindi:

- ⇒ O'zbekiston tijorat banklarida muammoli kreditlar ulushi yuqori, ayniqsa yangi ochilgan va xususiy banklarda bu ko'rsatkich yuqori;
- ⇒ Muammoli kreditlarning asosiy sabablari: kreditlarning samarasiz sohalarga yo'naltirilishi, puxta ishlab chiqilmagan biznes rejalarga kreditlar ajratilishi, kredit maqsadlarining to'g'ri tanlanmaganligi;
- ⇒ Muammoli kreditlarni kamaytirish uchun banklarda alohida maslahat beruvchi bo'limlar ochish, biznes rejalarni ekspertiza qilish tizimini yo'lga qo'yish va foizlarni pasaytirish orqali tadbirkorlar bilan ko'proq hamkorlik qilish tavsiya etiladi.

TAHLIL VA MUHOKAMA

Lekin hamma olingan kredit pullari ham o‘z vaqtida qaytarilavermaydi. Chunki, olingan kreditlarning hammasi ham maqsadli, aniq biznes reja asosida sarf etilmaydi va tadbirkorlik maqsadiga yo‘naltirilmaydi. Buning natijasida “muammoli kreditlar” ko‘paydi: (1-jadval)

Tijorat banklarining muammoli kreditlari (NPL) to‘g‘risida 2024-yil 1-may holatiga ma‘lumot

mlrd. so‘m				
No	Bank nomi	Kreditlar	Muammoli kreditlar (NPL)	Muammoli kreditlarning jami kreditlardagi ulushi
Jami		483 605	23 312	4,8%
Davlat ulushi mavjud banklar		339 210	17 831	5,3%
1	O‘zmilliybank	100 416	4 219	4,2%
2	O‘zsanoatqurilishbank	58 700	2 982	5,1%
3	Agrobank	57 558	2 107	3,7%
4	Asaka bank	38 026	1 830	4,8%
5	Xalq banki	26 237	1 830	7,0%
6	Biznesni rivojlantirish banki	20 941	3 145	15,0%
7	Mikrokreditbank	14 781	981	6,6%
8	Turon bank	12 149	308	2,5%
9	Aloqa bank	10 275	427	4,2%
10	Poytaxt bank	127	1,6	1,3%
Boshqa banklar		144 395	5 481	3,8%
11	Ipoteka-bank	36 574	3 238	8,9%
12	Kapital bank	27 913	731	2,6%
13	Hamkorbank	17 124	258	1,5%
14	Ipak yo‘li bank	12 561	117	0,9%
15	Orient Finance bank	8 736	34	0,4%
16	Invest Finance bank	6 436	114	1,8%

17	Trastbank	5 498	122	2,2%
18	Davr bank	5 311	54	1,0%
19	Tibisi bank	4 663	103	2,2%
20	Anor bank	4 167	102	2,5%
21	Asia Alliance bank	3 892	62	1,6%
22	Tenge bank	3 760	161	4,3%
23	KDB Bank O‘zbekiston	2 757	0,0	0,0%
24	Ziraat Bank Uzbekistan	1 956	57	2,9%
25	Universal bank	1 350	13	1,0%
26	Garant bank	892	135	15,1%
27	Madad Invest bank	283	73	25,7%
28	Hayot bank	145	0,0	0,0%
29	Oktobank	138	106	76,9%
30	AVO bank	86	0,0	0,0%
31	Uzum bank	50	0,0	0,0%
32	Yangi bank	47	0,0	0,0%
33	Apeks bank	37	0,0	0,0%
34	Eron Soderot banking ShB	16	3	20,8%
35	Smart bank	0,1	0,0	0,0%

1-jadval

Yuqoridagi jadvalda “muammoli kreditlar” ulushi eng ko‘p bo‘lgan banklar(qora xarflarda) keltirib o‘tilgan. Berilganlarning aksariyati xususiy sektor ulushi ko‘p bo‘lgan banklar va yangi tashkil etilgan banklardir. Yangi ochilgan banklar mijoz yig‘ish maqsadida kreditlar chiqish hajmini ortirishi natijasida “muammoli kreditlar” hajmi ham oshgan.

“Muammoli kreditlar”ni ko‘payishining asosiy sababi – aholi tomonidan ko‘plab olingan kredit pullari aholining o‘z ehtiyojlariga ishlatildi. Masalan, uy-joy ta‘miri, yana boshqalar to‘ylarini o‘tkazishdi, qisqa qilib aytganda, ko‘p pullar daromad olib kelmaydigan ishlarga sarflandi. Aholini turmush hayotini yaxshilash maqsadida olingan kreditlar oxir-oqibat aholini foydasiga xizmat qilmadi.

Bundan tashqari, tijorat banklarida ajratilayotgan kreditlar ko'p foyda keltiradigan sohaga emas balki, ko'p foydalaniladigan sohalarga ajratilmoqda. Ya'ni turli xil sohalarga yo'naltirilmayapdi.

Ba'zi hollarda aniq hisob-kitoblarga asoslanmagan, mukammal tuzilmagan biznes rejalarga ham kredit ajratilmoqda. Bu esa tadbirkorning inqiroziga olib keladi.

Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun quyidagi taklif va xulosalarni ishlab chiqdim:

a) Banklarda shunday bo'lim ochilishi kerakki, kredit olish istagidagilarga kerakli maslahatlar berish, to'g'ri yo'l-yo'riqlar ko'rsatish va biznes rejalarni ko'rib chiqish va taxlil qilish bilan shug'ullanishi, tabiiyki, ko'p odamlar chuqur o'rganmay o'zlarini har xil sohada tadbirkorlik faoliyatlarini amalga oshirishga urinadilar, agar biznes rejada ko'rsatilgan faoliyat turi shu hududda keng tarqalgan bo'lsa kredit oluvchini boshqa sohaga yo'naltirishi kerak. Agar biznes reja yaxshi tuzilgan bo'lib, yaxshi natija berishi kutilsa, bu g'oyani shu hudud bo'ylab yoki respublika bo'ylab qo'llash imkoniyati paydo bo'ladi. Ya'ni g'oyalar/biznes rejalar transformatsiyasini amalga oshirish mumkin. Buning uchun konsultatsiya beruvchi konsultantlar o'z hududlari haqida iqtisodiy-statistik ma'lumotlarga ega bo'lishlari kerak.

b) Agarda kredit oluvchining biznes rejasi puxta tuzilib, kredit chiqishi tasdiqlansa kredit oluvchiga kam foizda kredit taklif qilib shartnoma asosida kelishilgan miqdorda bank foydadan ulush olishini yo'lga qo'yishi kerak. Buning natijasida bank ajratgan kreditini nazorat qilib tura oladi va o'z mutaxasislari yordamida tadbirkorga yordam berib turadi va tajriba ulashadi.

c) Bu konsultantlik bo'limiga shunday vakolat berilishi kerakki, bu bo'limga biznes reja taqdim etilmagan taqdirda kredit ajratmaslik ya'ni bankdan ushbu bo'lim ruxsatisiz kredit ajratilmasligi kerak. Buning natijasida samarali biznes rejasi yoq kredit oluvchi kredit ololmaydi va buning natijasida kredit qaytish riski ancha kamayadi.

XULOSA

Muammoli kreditlar O'zbekiston tijorat banklari uchun dolzarb muammo bo'lib qolmoqda. Ularning kelib chiqish sabablari ko'p jihatdan kredit siyosatidagi kamchiliklar va xatoliklar bilan bog'liq. Kreditlarni yanada samaraliroq yo'naltirish,

tadbirkorlarga konsultatsiya va ko‘mak berish, hamkorlikni kuchaytirish orqali muammoli kreditlar ulushini kamaytirish va bank tizimining barqarorligini oshirish mumkin. Bunda xorijiy tajribalardan ham unumli foydalanish maqsadga muvofiq bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Абдуллаев И., Абдуллаева Н. Муаммоли кредитлар - тижорат банклари фаолиятидаги долзарб масала // Молия ва банк иши. - Тошкент, 2020. - №2. - Б.40-43.
2. Nurillaev, J. Y. (2024). Theoretical and methodological foundations of financing karakul farming in a market economy.
3. Мустафакулов Ш. Муаммоли кредитларни бошқаришда хориж тажрибаси // Иқтисод ва молия. - Тошкент, 2018. - №9. - Б.33-37.
4. Nurillaev, J. Y. . (2021). Directions To Improve The Activities Of The Karakulchil Sector In Uzbekistan. The American Journal of Interdisciplinary Innovations and Research, 3(02), 57–62. <https://doi.org/10.37547/tajir/Volume03Issue02-11>
5. Bogdan Mróz. The Problem of Non-Performing Loans in the Banking Systems of Central and Eastern European Countries // Entrepreneurial Business and Economics Review. - 2021. - Vol. 9(2). - p.77-93.
6. Nurillayev, J. Y. (2022). The role of corporate management system in providing financial security in commercial banks.
7. Yarashevich, P. N. J. (2023). Factors for Choosing a Marketing Strategy in Tourism Development.
8. Sanjay Dhal. Non-Performing Loans in Indian Banks: This Time it is Different // Reserve Bank of India Bulletin. - Vol.LXXIV(3). - March 2020. - p.81-96.

Research Science and
Innovation House

